

"Я САМА ЗРОБЛЮ З СЕБЕ КІМНАТКУ": ПРОБЛЕМАТИКА ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛЮБОВНИХ СТОСУНКІВ У РОМАНІ Е. ЄЛІНЕК "ЖАДОБА"

Олександра Григоренко

Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, 36000, м. Полтава, Україна

У статті розглядаються особливості зображення любовних стосунків у романі Е. Єлінек "Жадоба", зокрема використання просторової метафорики в межах любовного дискурсу.

Ключові слова: товар, власність, будинок, економізація любовних стосунків.

Роман Е. Єлінек Gier ("Жадоба") був опублікований 2000 року й на сьогодні є останнім із виданих друком прозових творів письменниці. Незважаючи на досить тривалий час, що минув від часу публікації роману, він не користується особливою популярністю серед літературознавців. Здебільшого через велику кількість алюзій його розглядають як своєрідний літературний наслідок написання роману Die Kinder der Toten ("Діти мертвих", 1995) та передумову до виникнення останнього на сьогодні роману "Neid" ("Заздрість", 2008), оскільки стилістика цих творів відзначається очевидною однорідністю.

Але художня цінність, складність поезики та жанрової специфіки роману "Жадоба" не тільки в його спорідненості з романом "Діти мертвих". Б. Люке визначає його як "у певному сенсі "роман про батьківщину", але також і детектив; це також метафізичний роман, у якому обіграється топика смертного гріха [...]. ... Єлінек ідеться про філософсько-детективне, соціально-психологічне викриття причин та мотивів, яке вона вміщує в есеїстико-саркастичних рефлексіях між пазлами розвитку дії" [1, с. 69]. Дослідниця зазначає, що тема смертного гріха споріднює роман "Жадоба" з романом Lust ("Хіть", 1989), із цим же романом він корелює на рівні жанрової псевдо-детективності. Паралельне визначення жанру як "роману про батьківщину" дає підстави говорити про спорідненість романів "Хіть" та "Жадоба" із романом die Liebhaberinnen ("коханки", 1975), котрий був першим у творчості письменниці звертанням до цього жанру.

Обіграючи в трьох названих романах жанрові ознаки "роману про батьківщину", письменниця вдається до низки постійних метафор, однією з яких є "жінка-товар". Важливу роль у сюжеті роману "коханки" відіграє сільська крамниця, куди приходять працювати молоді дівчата, поки не вийдуть заміж, у такий спосіб факт заміжжя прирівнюється до акту купівлі. Герті, дружина директора паперової фабрики з роману "Хіть", являє собою вже власність директора, із якою він здійснює "демонстративне споживання" (термін Т. Веблена, який у подальшому розробляв Ж. Бодріяр). Герті з роману "Жадоба", колишня піаністка, перекладачка, зарубіжна кореспондентка - особливий вид товару та потенційної власності, а саме нерухомість, навколо якої (слід уточнити - нерухомості, а не Герті) й вибудовується сюжет роману.

Від самого початку роману "Жадоба" авторська інстанція намагається розповісти про чотири покоління родини сільського жандарма Курта Яніша, але майже відразу концентрується лише на ньому самому, іноді поряд із жандармом фігурує його син: "Вони залицяються до жінок. Власне, обидва. Та передусім Яніш-старший, жандарм [...]. Кращі за все жінки, котрим належать будинки чи власні квартири в сусідньому містечку. <...> Вони [Яніші. - О. Г.] поєднують приємне з корисним" [3, с. 33-34]. Поєднання приємного з корисним полягає у тому, що жандарм зваблює жінок-власниць квартир чи будинків і прагне заволодіти їхньою нерухомістю. Невситимий потяг жандарма до нерухомості має назву "пристрасті", "що прийшла непомітно, та зрештою, навіть для сусідів помітна <...>, залишилася" [3, с. 8]. Сусідам, які зауважили пристрасть жандарма, відводиться роль мовчазних свідків. В їхні уста авторська інстанція вкладає наївне питання: "Навіщо йому купувати так багато земельних ділянок, в нього ж є одна, та, що від дружини" [3, с. 262], завдяки чому стає очевидним розподіл влади на невеликій території села: жандарм постає як збірний образ патріархального тирана, мешканці села - сусіди - як сліпа маса, котра своєю вірою в релігійно-правову норму (один чоловік - одна дружина - одна, здобута чесно, через одруження, земельна ділянка) прикриває небажання і страх бачити злочинні дії жандарма.

Жінка, яка стає об'єктом діяльності жандарма, спрямованої на виробництво нерухомості, свою позицію в стосунках з ним визначає як любов. У площині роману любов жінки до жандарма й бажання мати з ним стосунки розшифровується як бажання товару себе продати - ідея, яку Е. Єлінек перенесла в роман "Жадоба" з попередніх романів, відтворюється досить докладно, повторюється і метафора крамниці ("Одна з обраниць, котра до цього часу вже трохи задовго пролежала у вітрині, коли кожен її бачив, та ніхто не брав..." [3, с. 11]), і робота жінки над власною зовнішністю ("модна праця" за Ж. Бодріяром [див. 2, с. 170-176]) прочитується як запакування та прикрашання товаром самого себе, щоб привабити покупця:

Самотні жінки, дуже доглянуті, але вже не молоді, вони хапають усе, що ворушиться й носить штани, що, втім, і самі вони роблять. < . > Одна дуже доглянута жінка сьогодні вже вдруге йде до перукаря й робить собі манікюр шовковистим лаком, таке, взагалі, впадає у вічі; краще, ніж міг би сказати поет, її тіло говорить цим знаком про те, що воно жадає і знає, кого, нарешті [3, с. 48].

Одна з узагальнювальних сентенцій, які є у мовленні авторського "я", що поглинає всі інші голоси в романі, розширює спектр конотацій, які можуть мати жіночі пошуки любові. Це не тільки прагнення товару продати самого себе, але й полювання на чоловіка, яке, проте, може стати небезпечним і для самої жінки: "Оскільки сама вона не приходиться, то її -

любов - виглядаєш скрізь, полюєш на неї, та незабаром сама із мисливиці стаєш здобиччю" [3, с. 66]. На рівні сюжету любовне полювання реалізується як повне підкорення чоловікові й допомога у здійсненні його намірів. На рівні ж метафорики відбувається поступове перетворення жінки на об'єкт власності, і саме на той - на фінальному етапі - якого так прагне чоловік. Але до цього з жінкою стається кілька метаморфоз, наслідком якого стає ще не перетворення жінки на будинок, але її уречевлення: "Від неї ще всього можна очікувати. Її ще не встигнеш завести, але вже й вимкнути несила, бо вона кипить від любові й пристрасті до цього дивовижного чоловіка..." [3, с. 141]. Дієслова "завести", "вимкнути" й "кипіти", з одного боку, характеризують жінку як щось невизначено-технічне в дискурсі чоловіків, з іншого боку, так створюється симуляція чоловічого дискурсу про жінку, такий собі опис жінки в чоловічій термінології. Результати дії механізмів дискурсивного упредметнювання жінки виявляються й у більш нейтральних, на перший погляд, фрагментах тексту, коли йдеться про вміння жандарма залицятися до жінок:

Іноді жінки вдячні вже за те, що мають свої марноти, коли вже поступово згасає метушня, сміх і звуки життя. Потрібно просто, хоча б недовго, подбати про їхні споруди, потрібно в робочий час знову й знову, ненадовго, наче мимохідь, заїжджати на власному автомобілі найвигаданішими маршрутами та об'їздами, чи там у дами все гаразд? [3, с. 37]

У перекладі неможливо відтворити багатозначність наведеного фрагменту, яка задається словами Getriebe (n) та Anlage (f). Getriebe, крім "марнота" чи "метушня" перекладається як "трансмсія" або "коробка передач", слово Anlage можна ще перекласти як "штучне насадження", "обладнання" чи "капіталовкладення". З огляду на своєрідність авторського мовлення, цей фрагмент можна було б перекласти і як "Іноді жінки вдячні вже за те, що мають свої трансмісії / коробки передач, коли вже поступово згасає метушня, сміх і звуки життя. Потрібно просто, хоча б недовго, подбати про їхнє обладнання, потрібно в робочий час знову й знову, ненадовго, наче мимохідь, заїжджати на власному автомобілі найвигаданішими маршрутами."

Водночас із упредметненням жінки в дискурсі автора чи умовно сторонніх щодо неї персонажів, відбувається накладання економічної і просторової метафорики на дискурс, який умовно продукує сама жінка. Жінка-товар мислить категоріями товарної еквівалентності й намагається встановити власну мінову вартість: "Замість мого сукупного майна він певно що не дозволить нав'язати собі щось інше, дешевше, думає жінка, уже ж не цю напівдитину. Краще він захоче цілої жінки" [3, с. 115].

Тоді ж, коли жінка усвідомлює потребу бути для чоловіка приміщенням, вона звертається до відповідної метафорики: пропонує "Я сама зроблю з себе кімнатку, як захочете, тільки для Вас" [3, с. 43], хоче дати чоловікові ключ до себе [див. 3, с. 50], зрештою, намагається переконати його в тому, що разом вони теж можуть будувати: "Весілля, сподівається ця жінка, стабілізує наші стосунки, чого зроду не зробить підвал для похмурого офіс-небосяга, коли прийде землетрус 7,9 балів за шкалою Ріхтера" [3, с. 158]. В цьому спостерігається очевидний паралелізм до вже згаданого роману "коханки", в якому одна з протагоністок виходила заміж заради будинку та крамниці свого нареченого, їй вдалося подолати небажання нареченого одружуватися, змусивши його прийняти любовний дискурс, який сама витворила (зауважимо, що вона ще й завагітніла від нареченого). Для любовного дискурсу, який створювала Герті, жандарм виявився невразливим, набагато охочіше, ніж слухав її, він ремонтував щось у її будинку. Коли жандарм вирішив її покинути, Герті остаточно стала ототожнювати себе з будинком: "Вона вчепилася в нього, хлипала, благала, сподівалася, що він, нарешті, додивиться, що й з нею щось не так, що він повинен це полагодити, вона ж його так любить, так любить." [3, с. 333].

У фіналі роману розкривається зміст одного з ключових афоризмів авторської інстанції: "Любов і пристрасть можуть зносити все, але вони не зносять одна одну" [3, с. 237]. Стосунки Герті, яка сама для себе створювала любовний дискурс, та жандарма, повністю захопленого своєю пристрастю до нерухомості, були запрограмовані на розрив, любов і пристрасть до нерухомості не можуть зносити одна одну, оскільки ". будинок зберігає свою вартість. Тіло руйнується" [3, с. 236] (знову-таки, можливий переклад дієслова *verfallen* "переходить в іншу власність"). Парадоксальним чином Герті вирішує виконати програму через самогубство, в тексті роману є її досить невизраза спроба мотивувати свій вчинок:

Тож зараз ситуація така: чоловік, у відповідь на свої люб'язності, вимагає від неї власності, що міститься в її будинку. В майбутньому жінка ніколи не зможе забути надзвичайної гармонії цих стосунків, тож нехай краще не буде майбутнього, бо жінка знає: цього я ніколи не зможу забути, такого великого щастя [3, с. 433].

Останньої миті Герті намагається створити для себе ілюзію відповідності стереотипові, "тривіальному міфу", якщо застосувати бартівську термінологію [див. 4], захищати який вона готова навіть власним життям. Як і в багатьох романах Е. Слінек смертельна розв'язка видається вмотивованою хіба що інтертекстуально, оскільки підносить пересічну героїню до Еми Боварі чи створює навколо неї декорації особливі декорації: останнє речення роману "Жадоба" "Es war ein Unfall" [3, с. 462], написане про самогубство, пародійно відбиває останню фразу роману "11^TM" - "Es war Mord" [3, с. 393].

У межах метафорики жінки-товару, яку Е. Слінек послідовно розвивала в кількох романах, Герті не реалізувала себе як товар, її зрощення з будинком на рівні метафорики не закінчилося актом продажу. Самогубство Герті видається логічним лише з погляду нереалізованого товару: вона поступилася місцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Lücke B.* Elfriede Jelinek I Lücke Bärbel. - Paderborn : Wilhelm Fink Verlag, 2008. - 169 s.
2. *Бодрийяр Ж.* Символический обмен и смерть I Жан Бодрийяр ; [перевод и вступительная статья С. Н. Зенкина]. - М. : Добросвет, 2000. - 387 с.
3. *Jelinek E.* Gier : Ein Unterhaltungsroman I Jelinek Elfriede. - Reinbeck bei Hamburg : Rowohlt, 2009. - 462 с. - (Text).
4. *Барт П.* Мифологии I Ролан Барт ; [перевод с французского, вступительная статья и комментарии С. Зенкина]. - М. : Из-во им. Сабашниковых, 2004. - 320 с.

3. *Bachmann I. Malina I Bachmann Ingeborg ; [Nachwort von Elfriede Jelinek]. - Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2006. - 409 S. - (Text).*

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2010

Прийнята до друку 25.05.2010

"I MAKE A ROOM FROM MYSELF": PROBLEMS OF SPATIAL STRUCTURE OF LOVE RELATIONS IN E. JELINEK'S NOVEL "GREED"

Oleksandra Hryhorenko

*Poltava National Pedagogical University named after Korolenko, 2, Ostrohradskoho Str., 36000,
Poltava, Ukraine*

This article deals with specific features of love relations depiction in E. Jelinek's novel "Greed", in particular with usage of spatial metaphor within love discourse. *Key words:* product, property, a house, economising of love relations.

"Я ИЗ СЕБЯ САМОЙ ПОСТРОЮ КОМНАТКУ": ПРОБЛЕМАТИКА ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЛЮБОВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В РОМАНЕ Э. ЕЛИНЕК "АЛЧНОСТЬ"

Александра Григоренко

*Полтавский государственный педагогический университет имени В. Г. Короленка, ул. Остроградского, 2, 36000, г.
Полтава, Украина*

В статье рассматриваются особенности изображения любовных отношений в романе Э. Елинек "Алчность", в особенности использование пространственной метафоры в рамках любовного дискурса.

Ключевые слова: товар, собственность, дом, экономизация любовных отношений.